

Inleiding Nationale ombudsman op bijeenkomst Commissies van Toezicht

Amersfoort, 2 nov 2015¹

In Nederland krijgen mensenrechten betekenis binnen de context van Europa, maar ook nationaal. Vergeleken met andere leden van de Raad van Europa hebben we "Straatsburg" extra nodig, omdat we geen constitutioneel hof hebben. Qua mensenrechten in detentie doet Nederland het in het algemeen wel goed (de regels), maar niet altijd goed (in de uitvoering).

Mensbeeld

Als het uitgangspunt van gevangenisstraf is: wraak, dan gaat het in niet goed in Nederland, aldus de ombudsman. Zijn indruk is dat vergelding momenteel de overhand heeft, ook onder invloed van de media. Opsluiten helpt op zich niet, behalve dat de veroordeelde enige tijd niet vrij rondloopt. Voor de ombudsman is belangrijk: de zin van de straf, wat gaan we doen met mensen die we insluiten? De meesten hebben een zwakke maatschappelijke positie, weinig geld en weinig opleiding en worden dan ook nog eens ingesloten. Rode draad in het werk van de Nationale ombudsman is: hoe gaat de overheid om met kwetsbare mensen, of dat nu een gehandicapte (PGB-perikelen) is, of een bijstandsmoeder (huurtoeslag te laat ontvangen) of een cliënt van de verslavingsreclassering (dreigende gijzeling) is. Mensenrechten bieden daarbij extra bescherming.

Nationale ombudsman in het staatsbestel

De overheid is gebonden aan wetten en rechtelijke uitspraken (rule of law). Oordelen van de Nationale ombudsman zijn niet bindend of afdwingbaar. Ze zijn geen (uitdrukkelijke) toets aan wetten maar aan de behoorlijkheid. Het instituut Nationale ombudsman heeft een basis in de Grondwet; in de AWB is zijn positie als tweedelijns klachtbehandelaar omschreven.

Mensenrechten in ombudswerk

Dat mensenrechten belangrijk zijn in het werk van de Nationale ombudsman zie je niet steeds direct aan zijn rapporten. Het is als het ware een vanzelfsprekend onderdeel van hoe de ombudsman en zijn organisatie kijken naar ieder dossier. Als je ze telkens uitdrukkelijk zou noemen, dan leidt dat vermoedelijk tot irritatie. Liever noemen we mensenrechten in onze schets van de achtergrond en de context en vervlechten we deze met ons dagelijks werk.

Waar komt dat op neer?

Op "respect", op "iemand tot zijn recht laten komen". Hoe ga je met mensen om? Is dat wel behoorlijk? Hierover krijgt de Nationale ombudsman wel klachten van gedetineerden, op het totaal van zaken is het maar een klein deel. En vaak verwijst hij naar de beklagprocedure uit de PBW.

Hoe is dit van belang voor de Commissies van Toezicht?

Bijvoorbeeld bij het horen in de beklagprocedure: **de gedetineerde moet zich "gehoord" voelen**, er moet sprake zijn van fair play en er moet oog zijn voor het machtsverschil tussen directie en ingeslotenen.

Voorbeeld van een zaak bij de Nationale ombudsman waar detentie en fair play bijeenkomen²:

Vader van een kwetsbare gedetineerde zou zich hebben misdragen tijdens bezoeken, wordt weggestuurd en krijgt een brief van de directeur dat hij 3 maanden niet meer op bezoek mag komen. Na protest volgt weer een brief van de directeur: 6 weken geen bezoek. Directeur (en CvT) willen de klacht van de vader niet behandelen, alleen de gedetineerde zoon zou e.e.a. bij de beklagcommissie kunnen aankaarten.

De Nationale ombudsman vond dit niet juist. Essentieel is dat je je tot een instantie moet kunnen wenden met een klacht; dat geldt ook voor de vader. Die vond met zijn verhaal geen gehoor bij de directeur.

Op een vraag uit de zaal (voorzitter CvT Leeuwarden) of deze kwestie niet door de bestuursrechter beslist had kunnen worden, antwoordde de ombudsman dat in de klachtbehandeling bij de ombudsman niet ging om het aanpassen van de beslissing over het ontzeggen van bezoekrecht, maar om het ontzeggen van een (rechtstreekse) mogelijkheid om een luisterend oor te vinden voor de bezwaren tegen de gang van zaken en om een passend antwoord te krijgen.

¹ Opgetekend door mr S.(Saskia) E. Marseille, klachtonderzoeker Bureau Nationale ombudsman

² Rapport 2015/120, gepubliceerd op www.nationaleombudsman.nl

Ook: 2014/188 (niet genoemd tijdens lezing, maar wel over behandeling van een klacht van een bezoeker door de directeur van een P.I.)

Belang van toezicht op (totale) instituties

In zijn tijd als rechter op Curaçao heeft de Nationale ombudsman gezien wat er gebeurt als toezicht niet werkt: bijvoorbeeld mishandeling van gedetineerden door gevangenispersoneel. Preventie en een goede organisatie zijn van groot belang.

Dat preventieve toezicht vindt vanuit de Raad van Europa plaats door het CPT, ook in het Caribisch deel van het koninkrijk. Wereldwijd is het SPT actief. Vandaaruit bestaat de verplichting voor landen om een National Preventive Mechanism in te richten. Van de vier instanties die samen de Nederlandse NPM vormen, zijn er drie een inspectiedienst van een ministerie. De Nationale ombudsman heeft zich vorig jaar op het standpunt gesteld dat daarmee de onafhankelijkheid van de NPM onvoldoende is verzekerd.

Voor de Nationale ombudsman is zijn onafhankelijkheid essentieel voor het vervullen van zijn taak in de verhouding burger-overheid. Graag praat de Nationale ombudsman nog eens verder met de klankbordgroep over de rol die hij zou kunnen spelen in de bijzondere verhouding tussen justitie en de gedetineerde burger.

De Nationale ombudsman sluit af met een oproep aan de aanwezigen om hem op de hoogte te stellen van kwesties in justitie-inrichtingen waarbij de ombudsman een rol zou kunnen spelen.

Naar aanleiding van vragen uit de zaal:

Over de situatie in Curaçao zegt de Nationale ombudsman dat hij (wél) enige verbetering ziet in de detentieomstandigheden daar. Volgende week heeft hij overleg met alle ombudsmannen van het Koninkrijk en hij zal het onderwerp van toezicht op de detentieomstandigheden agenderen.

Een andere deelnemer noemde een bijzondere beslissing van het Constitutionele Hof van Sint-Maarten over levenslange gevangenisstraf. Wat kan zo'n Hof voor Nederland betekenen?

De Nationale ombudsman ziet als voordeel van zo'n hof dat kritiek die er nu is over "Straatsburg" dan niet een vreemde rechter betreft, maar over een institutie van ons eigen staatsbestel gaat.

Een lid van de Commissie van Toezicht voor de politiecellen Amsterdam houdt de ombudsman voor dat hij er wil zijn voor kwetsbare mensen, maar ook dat hij weinig klachten van gedetineerden krijgt; hoe de verbinding te maken?

De Nationale ombudsman : "ik hoor mezelf praten".

Hij vindt dat als je geen klachten krijgt, dat een slecht teken kan zijn. Hij vertelt dat zijn bureau het ombudswerk op verschillende manieren uitvoert, dat veel medewerkers worden ingezet om telefonisch klachten en signalen op te vangen. Maar de mensen die naar Den Haag bellen dat is al de "hoogste groep". Dus wil hij mensen die die stap zelf niet zetten bereiken door naar hen toe te gaan. De ombudsman noemt twee recente voorbeelden. Hij heeft met een bus in Amersfoort, Utrecht in Nieuwegein gestaan, waar mensen op hem en zijn medewerkers af konden stappen. En hij heeft in speciale instellingen veteranen opgezocht, om te horen waar zij mee zitten.³

Een medewerker van de Inspectie voor de Gezondheidszorg stelt een vraag over toezicht(houders).

Tegen de achtergrond van de discussie over NPM en onafhankelijkheid van inspecties vertelt de Nationale ombudsman over wat hij van zijn Tsjechische collega hoorde. Die zei dat hij de premier en ministers "over zich heen kreeg" toen die Tsjechische ombudsman kritiek leverde op de situatie in kampen voor uit te zetten vreemdelingen. De (Nederlandse) ombudsman daarover:

"Het NPM zou zo moeten functioneren, dat het bij stevige kritiek premier en ministers over zich heen krijgt."

³ De Nationale ombudsman is tevens Veteranenombudsman.